

Energi – klima og naturmangfold

Notat av fagleder Arnodd Håpnes, Norges Naturverforbund 03.06.2009

Å ofre noen av Norges siste verneverdige vassdrag er ikke svaret på klimautfordringen. Vi trenger satsing på energieffektivisering og mer fornybar energi til erstatning for fossilt brensel.

Verden står i dag overfor to alvorlige miljøtrusler. Det ene er klimatrusselen og den andre er utryddelsen av artsmangfoldet, selve livsgrunnlaget. Begge disse problemene må løses, men ikke ved å forsterke ett av dem. Klimaendringene er en stor trussel mot artsrikdommen, men inngrep i naturen er fortsatt den aller største trusselen. Å øke produksjonen av fornybar energi er viktig for å redusere bruken av forurensende energi. Men slik produksjon må ikke øke presset på artsmangfoldet ytterligere. Her er det viktig å ha to tanker i hodet samtidig. Bare slik kan vi både redusere de farlige klimagassutslippene og samtidig stanse tapet av naturmangfold.

Våre vassdrag representerer unike naturverdier og kvaliteter som Norge har et stort internasjonalt ansvar for å bevare, på linje med Brasil og regnskogen.

Det finnes enda noen vassdrag som ikke er utbygd og som innehar store natur- og friluftsliv-verdier. Det er avgjørende at de blir sikret mot ødeleggende og irreversible inngrep. Vern av disse (vi har en liste med over 30 store og mellomstore vassdrag) vil være helt nødvendig for å sikre variasjonen og naturmangfoldet knyttet til den norske vassdragsnaturen.

Mer vern er nødvendig om vi skal greie å stanse tapet av biologisk mangfold.

Energi og klima

Regjeringen setter i år rekord i utdeling av nye letetillatelser til oljeindustrien. Dersom man ønsker å redusere klimagassutslippene må foten settes ned overfor oljeindustrien, ikke gi dem stadig mer areal å boltre seg på slik regjeringen gjør.

Vi har støttet mange prosjekter med fornybar energi. Naturvernforbundet er skeptiske til en omfattende småkraftutbygging. Det ligger inne søknader om utbygging av flere hundre småkraftverk hos NVE, og en rekke av dem må stanses av hensyn til naturmangfoldet.

Naturvernforbundet har også protestert mot flere vindkraftplaner, men vi har også sagt ja til en del. Vi har ønsket en vind- og småkraftutbygging som ikke går utover viktige naturverdier. Vi ønsker regionale planer som viser hvor det kan bygges (ja-områder) og hvor det ikke kan bygges (nei-områder). I Rogaland er det nå en slik samlet plan for vindkraft på plass.

Myten om kraftkrisen i Norge.

'Norge er i dag netto importør av kraft i år med normal nedbør. Det er beregnet at importen i et normalnedbørsår i dag vil være 7–8 TWh.'

(Olje- og energiminister Odd Roger Enoksen i Stortinget, 1. juni 2006.)

'At energinasjonen Norge i et normalår skal være i en situasjon hvor vi er avhengig av å importere kanskje så mye som 10 TWh i året, er ingen bærekraftig situasjon for landet vårt.' (Børge Brende, Høgre, i stortingsdebatt 25. november 2005.)

'Norge er i normalår nødt til å importere omtrent 7 TWh. (...) Norge må bli mindre avhengig av kullkraftimport.' (Jens Stoltenberg, Ap-nestleder, i stortingsdebatt 8. desember 1999.)

I mange år har det vært nærmest tverrpolitisk enighet om at Norge har et stort kraftunderskudd i såkalte 'normalår'. Dette underskuddet var kanskje det viktigste argumentet for gasskraftforkjemperne, som hevdet at gasskraft skulle erstatte den store importen av kullkraft fra kontinentet. Men argumentet er falskt! Det kroniske, norske kraftunderskuddet er en myte. Fram til 1990 hadde Norge gode kraftoverskudd nesten hvert år. Fra 1990-2007 har eksporten i sum vært klart større enn importen. I tolv av de siste atten åra har Norge eksportert mer kraft enn landet har importert, viser tall fra NVE.

Nettoeksporten av kraft frå 1990 til og med 2007 var på nesten 55 TWh. I snitt er det mer enn 3 TWh i eksportoverskudd i året. Den årlige eksporten tilsvarer omtrent årsforbruket til 150.000 norske husstander

Myten om kraftunderskudd heng sammen med det begrepet «normalår». Nedbøren som vasskraftproduksjonen er avheng av, svinger fra år til år. Skal begrepet inneholde mening må det bygge på tall over tid. Tallene til NVE er tydelige: Norge har de siste atten åra eksportert langt mer kraft enn landet har importert.

Det er to hovedgrunner til dette: Det har regna mer enn før i Norge, og forbruket har vokst lite siden 90-talet. Da blir det mer kraft å selge: I det regnfulle året 2007 eksporterte Norge over 10 TWh til utlandet.

Klimavennlig energi må erstatte klimafiendtlige energikilder som kull og olje. Fornybar energi kan bare bli klimavennlig om den direkte erstatter disse. I dagens energiverden kommer svært mye av fornybar energi bare som tillegg til annen energi. Norges klimautslipp har gått jevnt opp de siste åra med unntak av 2008, da finanskrisen førte til redusert biltrafikk i Norge.

Det er svært mye å hente på energifrigjøring fra bygg og utnytting av spillvarme fra industrien. Bare i Grenlandsområdet går det årlig omkring 10 TWh rett ut i luft og sjø

Kraftprodusentene står i kø for å bygge ut mer vannkraft. I sin nyttårstale i 2001 lovet statsminister Jens Stoltenberg at tida for de store vannkraftutbygginger er over. Alle stortingspartiene, unntatt FrP, har siden uttalt at "hensynet til kommende generasjoners naturopplevelser tilsier en restriktiv holdning til videre vassdragsutbygging, og at vi lar de aller fleste vassdrag som står igjen forbli urørt." Dette må vi holde fast på.

Naturmangfoldet må IKKE bli taperen

Norske elver er særegne. Mye nedbør og store høydeforskjeller gjør vassdragsnaturen rik og unik. Vassdragene er blodårene i vår fantastiske natur og de er leveområder for et rikt og variert artsmangfold. De gir oss naturopplevelser og muligheter til fiske og annet friluftsliv knyttet til vann. Uregulerte vassdrag kombinert med kulturlandskap, laksefiske og lokal mat er eksempler på reiselivsprodukter som er attraktive for både nordmenn og utenlandske turister.

Men urørte elver og fosser begynner å bli en mangelvare. Over to tredeler av de større vassdragene våre er allerede regulert, og sju av de ti høyeste fossene er lagt i rør. I den nye Naturmangfoldloven legges det vekt på å bevare prioriterte arter og utvalgte naturtyper som en vesentlig del av naturmangfoldet. I urørte vassdrag er det verdifulle naturtyper og særegne arter som må tas vare på. Skal vi nå målet om å stanse tapet av biologisk mangfold må flere vassdrag vernes mot ødeleggende inngrep.

- Norge skal ha stanset tapet av biologisk mangfold innen 2010.
- Ny naturmangfoldlov skal hindre dagens bit for bit utbygging
- Faglig sett er det et stort behov for mer vassdragsvern fordi:

(A) Antall naturtyper og spennet i artsmangfold er meget stort både innen og mellom vassdrag (fjell til fjord, øst til vest, sør til nord).

(B) Det er store kvalitetsvariasjoner mellom vassdragene (mhp størrelse, geologi, vannstrøm, næringsinnhold/kjemi, landskapsøkolog).

Norges Naturvernforbund ønsker å understreke følgende:

- (1) Vi har kraft nok, de siste par åra har vi eksportert over 10 TWh årlig
- (2) Vi har ingen ikke-utbygde vassdrag å ofre
- (3) Det mangler fylkesvise planer for vind- og småkraft, bare stykkevis og delutbygging (eller de likner på rene utbyggingsplaner)
- (4) Utbygging av vindkraft må i det minste ta hensyn til biomangfold samt nasjonale friluftsliv- og landskapsverdier.

Utbygging av vannkraftverk fører til mer oppsplitting av leveområder for dyr og planter, noe som er den viktigste negative faktoren for biomangfoldet i Norge. Arealinngrep er den alvorligste påvirkningsfaktoren for hele 80 % av de nesten 4000 artene på Norsk rødliste (2006).

Gjennom vasskraftutbygging er det de samme naturtypene som rammes, gjerne gang etter gang. Dette fordi de bygges i områder med like topografiske og hydrologiske forhold, som er mest økonomisk lønnsomme. Vi vet allerede at mange arter er på vei mot utryddelse, ifølge rødlista. 328 arter vurdert i rødlisten er tilknyttet innsjøer, elver og bekker, mens 495 arter er tilknyttet våtmarker (med noe overlapp). Selv arter som ikke i dag er truet av utryddelse, vil kunne oppleve en dramatisk reduksjon av sine leveområder, og dermed presses inn på rødlisten.

Lokale bestander av rødlistearter vil kunne utryddes ved vannkraftutbygginger. Generelt er en del arter av mose og lav i vassdragsnaturen spesielt utsatt. Vegetasjon og fugl rammes hardest av små vannkraftverk, blant annet nasjonalfuglen fossekall, vintererle og strandsnipe, som kun lever og formerer seg i tilknytning til vassdrag, fosser og mindre bekker. Fossekallen er dessuten avhengig av åpent, fossende vann for å overvintre. Flere av artene er avhengige av en viss årlig middelvannføring til at vassdraget kan fungere som habitat.

Under vann påvirkes livet av vannhastigheten og vannstanden, og ikke minst av at temperaturen endres og varierer mer ekstremt, som følge av oppdemming i magasiner og tunnelføring. Mindre vannføring medfører en jevnere vannhastighet i vassdraget, noe som gir mindre variasjon i strømhastigheten, som igjen gir færre typer livsmiljøer og et redusert biomangfold. Utover normalt lav sommervannstand kan damanlegg redusere vannstanden hyppigere og mer enn det som er naturlig. Lite vann gir høyere tetthet av både organismer, næringsstoffer og forurensning. I tillegg kan organismer/egg på grunt vann tørke ut, bl.a. zooplankton, som er føde for en rekke andre organismer.

De fysiske inngrepene, som demninger og veier, kan øke erosjonen ut i vassdraget, og bunnforholdene endres ved at 98 % av sedimenter (stein, grus og leire) stopper ved demningen. Dette medfører store konsekvenser for bunnlevende dyr, som elveperlemusling og insekter, samt gyteforholdene for fisk. I tillegg er kraftverkene til hinder mot naturlig spredning av arter, blant annet fisk.

Småkraft

Det vanskelig, eller umulig, å forutse alle konsekvensene av vannkraftutbygginger, både lokalt og samlet sett. Det er i dag kun retningslinjer (NVE 2007) om å sette av 20 000 kroner til kartlegging av de biologiske konsekvensene rundt utbygging av små vannkraftverk, og utbygger er ikke pålagt å bruke uavhengige eksperter. Dette er svært lite tilfredsstillende og gir ikke grunnlag for grundige nok undersøkelser før – og etter – utbyggingen. Slik kartlegging inkluderer normalt at en gruppe eksperter/biologer gjør feltarbeid før og etter samt laboratorieundersøkelser og rapportskrivning, for å kartlegge de mange tusen arter som befinner seg i nedslagsfeltet for vannkraftverket.

Det trengs opptil 1000 små vannkraftverk for å erstatte ett stort. Det som behøves er ikke flere vannkraftverk, men en reduksjon i strømforbruket, både i Norge og globalt. Gjennom enkle energisparende tiltak kan det norske strømforbruket reduseres med 10 % innen 2020. Dette vil frigjøre nok strøm til å drive *hele* den norske bilparken og mange av oljeplattformene, slik at man samtidig får fjernet CO₂-utslippene fra både bilene og de forurensende gasskraftverkene på oljeplattformene.

Vernede områder må forbli vernet, og utbygging av små vannkraftverk må sees i sammenheng (samlet belastning jf ny Naturmangfoldlov og prinsippet om Fylkesdelplaner), slik at ikke samme naturtype innenfor større områder blir rammet gang etter gang.

Musikeren og skuespilleren Herborg Kråkevik sier: *"No må partia visa kven som har mot til å stansa den rasande utbyggjinga av småkraftverk i landet vårt. Berre i fylket*

*mitt vil dei byggja småkraft tilsvarande sju Altakraftverk. Elv for elv, foss for foss
forsvinn det som eingong var den ville norske naturen!"*